

CRKVA SV. DONATA (SV. TROJSTVA) U ZADRU

Uvod

Obično se iz zadarske crkvene graditeljske baštine posebno ističu i slave starokatoličke crkve od kojih su neke u sakralnoj uporabi još iz početaka kršćanstva u tom gradu. Nekako se stječe dojam da su te crkve, vjerojatno i zbog njihove brojnosti, mnogo više od ostalih i predmet proučavanja od strane znanstvene i stručne javnosti. Ipak jedna je mlađa predromanička crkva, a radi se dakako o crkvi Sv. Donata (izvorno Sv. Trojstva) u sklopu episkopalnoga kompleksa, postala simbolom grada Zadra te je svrstana među najpoznatije i najvrjednije spomenike

CHURCH OF ST. DONATUS (TRINITY CHURCH) IN ZADAR

The Church of St. Donatus, which was originally known as the Church of Holy Trinity, is the biggest and the most extraordinary pre-Romanesque church in Croatia, and a veritable symbol of the town of Zadar. Its present-day appearance can entirely be credited to St. Donatus, bishop of Zadar in the 9th century, who also demonstrated excellent diplomatic skills in mediation between Frankish and Byzantine courts. It has been proven that a free-standing rotunda used to stand at the place of the present-day church, and that the gallery and numerous extensions made to fit the church in the Zadar architecture, have subsequently been added. However, almost all extensions, some of which perhaps aimed at increasing stability of the building, were removed when Zadar was under Italian rule in the twentieth century. This is why the current appearance of St. Donatus does not correspond to that of the past times. The striking example of this can be noted at the south side, where former passages at the gallery level have been closed. The church is almost circular in plan, and has three protruding semi-circular apses around the central area. The tambour, overlooking the central area, is formed of great pylons situated both at the ground floor and at the gallery level. These pylons form a separate ambulatory, i.e. a walkway between them and the external wall. Because of its exceptional acoustic properties, the St. Donatus Church is today a favoured concert venue.

Donat je prepoznatljiv simbol grada Zadra

ranoga srednjeg vijeka u Hrvatskoj. Štoviše, zbog neobičnoga cilindričnog izgleda i pomalo robusne monumentalnosti pripada najpoznatijim i najznačajnijim europskim predromaničkim crkvama.

Stoga smo odlučili tu vrijednu i zanimljivu crkvu posebno prikazati.

Začetnik i graditelj

Nastanak je crkve Sv. Trojstva, osobito njezina sadašnjeg izgleda, povezan sa zanimljivom ličnošću zadarskog biskupa Donata (lat. "od Boga dan") koji je živio od druge polovice 8. st. do 850., a prema krontaksi zadarskih biskupa bio biskupom od 801. do 850. O njemu svjedoče skromni pisani izvori s početka 9. st. i opsežna ostavština koja mu se izravno ili neizravno pripisuje. Legenda je Sv. Donata pretvorila u rođenog Zadrana (danas se poudano zna da to nije bio), a bio je i lokalni svetac kojega nema u službenom *Martirologiju Katoličke crkve*, iako valja istaknuti da se sveci onako kako je do danas uobičaje-

no službeno proglašavaju tek od pape Aleksandra III. (1159.-1181.) i prije su najčešće bili u nadležnosti lokalnih biskupa. Ujedno je proglašen i za zadarskog nadbiskupa, dakle i prije nego što je 1154. papa Anastazije IV. zadarsku biskupiju proglasio nadbiskupijom i metropolijom. Podatke o Sv. Donatu zamagljuju i činjenica da gotovo u svim biografijama piše da je umro oko 811. godine. Ipak kao starac zabilježen je na svim poznatim prikazima (freska u katedrali, prikaz na relikvijaru Sv. Zoila i lik na oplati rake Sv. Šime). Ime mu je sačuvano na brojnim natpisima (s poznatom izrekom: *Donatus peccatur episcopus fecit* – učinio grešni biskup Donat), a za svoje je bivše i sadašnje sugrađane Sv. Donat bio vješt diplomat, mudar čuvar grada i graditelj slavne crkve. Neki su povjesničari isticali da su Zadranu Sv. Donata nazivali i "ocem domovine".

Sv. Donat na freski u katedrali Sv. Stošije

Nedvojbeno je i da su Sv. Donat i zadarski prior (arhont) Pavao kao zastupnici dalmatinskih gradova 805., zajedno s mletačkim velikašima i duždovima Obelarijem i Beatom, s "mnogim darovima" bili kod cara Karla I. Velikog u njegovoj rezidenciji u Diedenhofenu (danas Thionville

u sjeveroistočnoj Francuskoj) jer je to zabilježio dvorski kroničar Einhard u *Annales Regni Francorum* [1]. Doduše ponegdje se u biografijama u našem katoličkom tisku (koje su dostupne na internetu) navodi da je to bilo iste te godine poslije Božića u Salzburgu, no taj podatak valja zanemariti jer je zaista teško pretpostaviti da su se Sv. Donat i prior Pavao dvaput u jednoj godini sreli s Karlom Velikim. Ipak putovanje do carske rezidencije zaslužuje posebnu pozornost jer se radi mogućih prolazaka kroz Ravenu i Aachen zaključivalo o uzorima po kojima je građena crkva Sv. Donata.

Pouzdanost se zna da su Sv. Donat i mletački dužd Beat bili i na dvoru bizantskog cara Nicifora I. u Carigradu (Konstantinopolu) i da je to najvjerojatnije bilo 808. godine: Doduše ponegdje se navodi i 804., kao što to primjerice čini Vedrana Delonga u jednoj od publikacija koje su pripremljene uz poznatu izložbu *Hrvati i Karolinzi* 2001. godine [2]. Ipak starija je godina mnogo vjerojatnija, posebno i zbog diplomatske misije koju je ta delegacija obavljala između dva najmoćnija ondašnja carstva. Vjeruje se naime da je upravo zahvaljujući tim susretima s vladarima Zapada i Istoka 812. zaključen Aachenski mir između Franačkoga i Bizantskog Carstva, kojim su Franci dobili Istru i Hrvatsku, a Bizant dalmatinske gradove i Veneciju. Sv. Donat je tako mnogo pridonio da Zadar i ostali dalmatinski gradovi (Kotor, Dubrovnik, Split, Trogir, Rab, Krk i Osor) ostvare veliku autonomiju i da ujedno budu čuvari plovnih putova i trgovine. Njihova je odanost Bizantu uz prekide trajala sve do 12. st.

Sv. Donat je u Carigradu dobio na dar moći Sv. Anastazije (Stošije). Ujedno je, prema legendi, donio i relikvije solunskih svetaca, sestara koje su stradale u Dioklecijanovim progonima – Irene, Agape i Kijone (Chione). Tako su u Zadru našle

relikvije svih svetaca povezanih sa Sv. Krševanom, uključujući i Sv. Stošiju i Sv. Zoila, što je vjerojatno bio i motiv tih pomalo neobičnih poklona. Očito je zajednička mletačko-zadarska posrednička delegacija bila vrlo uspješna kada je dobila tako vrijedne darove. Posebno se to odnosi na sirmijsku mučenicu Sv. Anastaziju koja se podjednako štuje u Istočnoj i Zapadnoj crkvi. Štoviše u crkvi posvećenoj toj svetici u Rimu papa služi na Božić (dan kada je spaljena na lomači) drugu jutarnju misu.

Sv. je Donat sasvim sigurno najzaslužniji što se Sv. Anastazija štuje u Zadru, a to je i zabilježeno na natpisima na kamenim gredama i mramornom relikvijaru iz kapele Sv. Stošije. Ipak unatoč svim tim vezama s Carigradom, u zadarskoj se Crkvi, a tako je bilo i posvuda u Dalmaciji, njegovala latinska liturgija te pismenost i umjetnost Zapada.

Mramorni relikvijar Sv. Stošije s natpisom u kojem se spominje Sv. Donat

Sv. Donat je nesumnjivo zaslužan za preuređenje biskupskog kompleksa, posebno za dogradnju pastoforija i uređenje kapele u katedrali, ali i preuređenje obližnje crkve Sv. Trojstva te gradnju episkopija. Pritom nije osobito važno jesu li na preuređenje crkve u rezidencijalnu biskupsku kapelu više utjecala njegova franačka ili bizantska iskustva. Valja ujedno istaknuti da je u doba kada se gradila ta najviša i najveća crkva u Dalmaciji Zadar bio u sastavu Bizantskog Carstva.

Sv. Trojstvo nesumnjivo slični crkvi San Vitale u Raveni (6. st.) ili Palatinskoj dvorskoj kapeli Karla Velikog u Aachenu (8.-9. st.) te crkvi Sv. Sergija i Bakha u Carigradu (6. st.), ali ima sličnosti i s kapelom Sv. Jurja (Georgiosa) u solunskoj rezidenciji bizantskog cara, crkvama Anastasis u Carigradu i Gradini u Solinu, ali i mnogim drugim crkvama. Isto je tako sigurno da je Sv. Trojstvo (sv. Donat) u Zadru samosvojna i posebna građevina te da se znatno razlikuje od svih tih uzora. Uostalom ne treba sasvim zanemariti ni činjenicu da je svojedobno ruski povjesničar umjetnosti M. B. Benediktov tvrdio kako je palatinska kapela u Aachenu podignuta prema Sv. Donatu [3].

Sv. Donat je pokopan u crkvi Sv. Trojstva koja od 15. st. nosi njegovo ime. Njegovi su posmrtni ostatci bili 1622. smješteni ispod glavnog oltara, a nakon provale Francuza u Zadar 1809. prebačeni su u katedralu Sv. Stošije gdje se i danas nalaze [3].

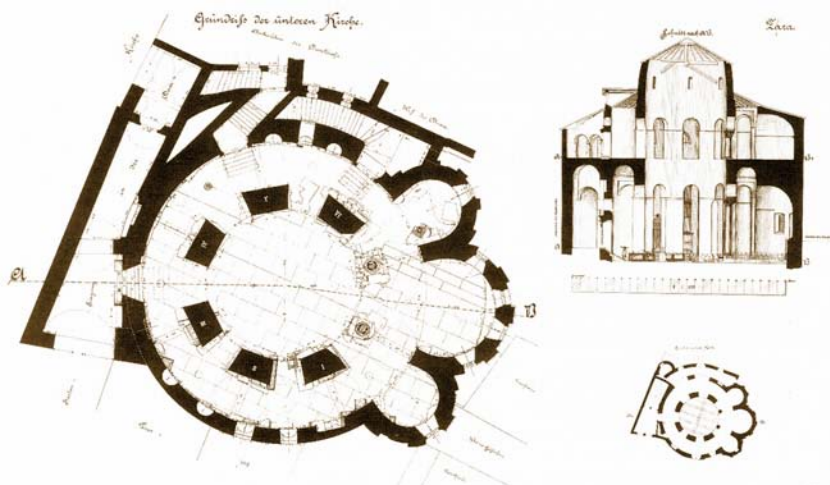
Povijesni izvori i konzervatorski zahvati

U pisanim izvorima zadarsku rotundu prvi put spominje bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet zajedno s katedralom Sv. Stošije. Sv. je Donat iznimno jezgrovito i točno opisan kao presvođeni hram iznad kojega je drugi (poput katekumeneja), također presvođen, a do njega vodi zaobljeno stubište [3]. Povijesni izvori potom šute o neobičnoj građevini sve do 14. i 15. st., a sadašnje je ime (Sancti Donati) prvi put spomenuto 1447. u jednoj ispravi. Najstariji se grafički prikaz crkve, iako pogrešan, nalazi na slici Konrada von Grünemberga iz 1486., a na maketi Zadra iz 16. st. u Pomorskom je muzeju u Veneciji prikazan prilično točan tlocrt.

Znanstveni i stručni radovi o crkvi Sv. Donata počeli su se pisati sredinom 19. st., a dosad je o Sv. Donatu

nastala opsežna strana i domaća bibliografija. Od mnoštva autora od stranih valja istaknuti Rudolfa Eitelbergera, Aloisa Hausera, Thomasa Grahama Jacksona, Williama Gerbera, Richarda Krautheimera i Kennetha Johna Conanta te od domaćih Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Franu Bulića, Giovannija Smiricha, Ljubu Karamana, Matu Suića, Ivu Petriciolija i Pavušu Vežića.

spomenika. Slijedila su istraživanja odnosa rotunde i njezinih dogradnja, a tu se najviše istaknuo Giovanni Smirich koji je otvorio dva zazidana prolaza u galeriji te na mjestu baroknoga glavnog portala pronašao izvorni predromanički. Početkom 20. st. saniran je krov i rekonstruiran zapadni dio galerije, a crkva je ožbukana i oslobođena svih novijih prigradnja.

Tlocrt i presjek crkve Sv. Donata Aloisa Hausera s kraja 19. st.

S rastom znanstvenoga i stručnog zanimanja rasla je dokumentarna građa. Prve su tehničke crteže izradili arhitekt W. Zimmermann (za studio prof. Eitelbergera), Alois Hauser i Ćiril Metod Iveković, ondašnji arhitekt za sakralne građevine pri Namjesništvu u Zadru. Najopsežnija su dokumentirana istraživanja Sv. Donata obavljena od 1955. do 1957., a predvodili su ih Ivo Petricioli i Jakša Marasović, kada su nedugo potom izrađene i fotogrametrijske snimke te sredena bogata fotografska građa.

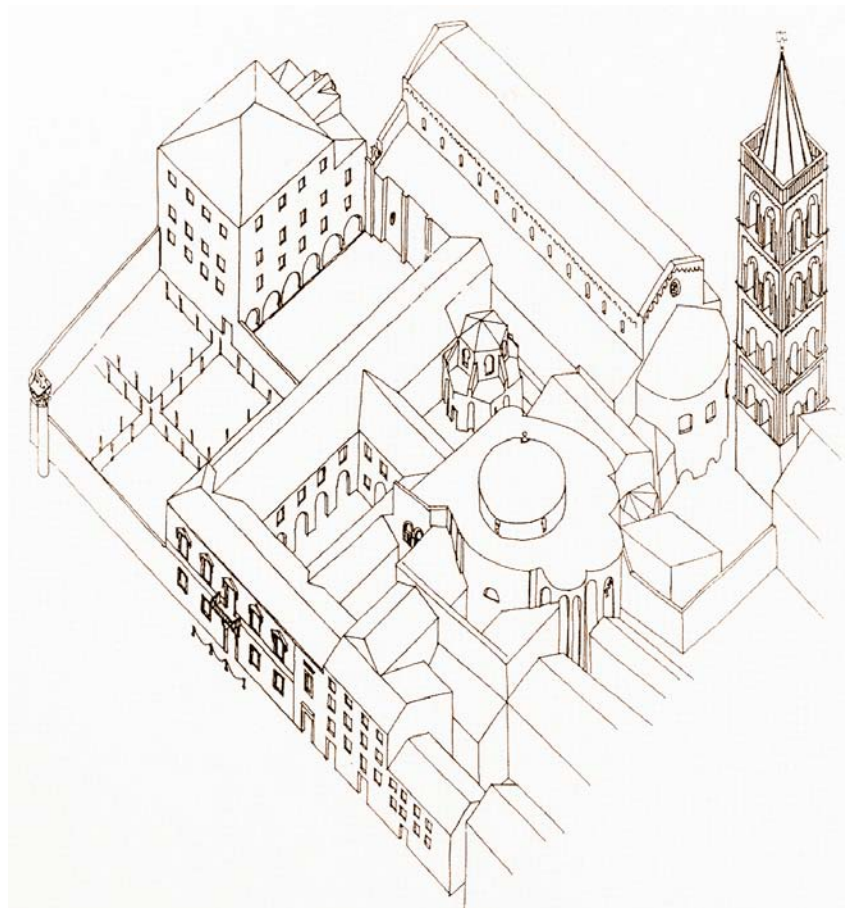
Crkva je desakralizirana i odvojena od biskupskoga sklopa za austrijske uprave 1798. U 19. st. bila je pretvorena u skladište, a 1893. u nju se smjestio zadarski Arheološki muzej.

Prva su istraživanja započela 1872. i s prekidima su trajala do 1877. kada je za gotovo metar snižena razina poda. Najprije su istraživani rimski natpisi i ostatci antičkih kamenih

Ono što se sa Sv. Donatom događalo između 1927. i 1930. godine slobodno se može nazvati devastacijom, a izveli su je, potaknuti ideološkim razlozima, ondašnji talijanski konzervatori. Oni su poneseni idejom o slobodno stojećoj kružnoj građevini na pločniku rimskoga foruma, što je tobože potvrda dvijetisućljetne talijanske nazočnosti u Zadru, uklonili tragove svih dogradnja oko rotunde, uključujući i južnu, građenu istodobno kada i cijela građevina, koju je nesumnjivo trebalo sačuvati kao njezin sastavni dio. Tada su zazidani otprije poznati prolazi, a na zidove dograđene lažne lezene. Tako je nastala crkva Sv. Donata kakvu danas poznajemo, iako ona u stvarnosti nije nikada prije nije tako izgledala.

Tada je spušten i pod u narteksu, a s vanjske je strane također snižena razina do antičkog foruma te su temelji obloženi aranžmanom rimskih kipova i kamenih ulomaka. Crkvi je

tada zbog ogoljelih temelja bila ugrožena i stabilnost, pa je pod krovom s južne strane izvedena armiranobetonska zatega koja je povezala vanjski i unutrašnji prsten. Iz istih je razloga bila dijelom srušena pa restaurirana glavna apsida svetišta.

Aksonometrijski prikaz episkopalnoga kompleksa s crkvom Sv. Donata s početka 20. st.

Manji su popravci na građevini obavljani odmah nakon II. svjetskog rata, a 1948. je popravljen krov. Muzej se iz crkve iselio 1954. jer su bez toga veći zahvati bili nemogući. U 1957. i 1958. zamijenjena je građa u tamburu i dio krova. Najveći su zahvati konstruktivne sanacije izvedeni od 1969. do 1973. i od 1980. do 1985. jer je unatoč brojnim intervencijama cijela građevina bila u kritičnom stanju. Najprije su s vanjskog i unutrašnjeg prstena otučene trule sljubnice i žbuka, a i svi su svodovi (osim pod krovom apsida) rasterećeni od nasipa. Izmijenjena je drvena građa kro-

va i postavljen novi pokrov od kupa kanalice. Obzidane su i dijelom obnovljene niše na sjevernom dijelu vanjskog prstena unutrašnjeg dijela prizemlja, a na katu prolazi prema bivšem južnom proširenju. Konstruktivno je saniran prostor između ro-

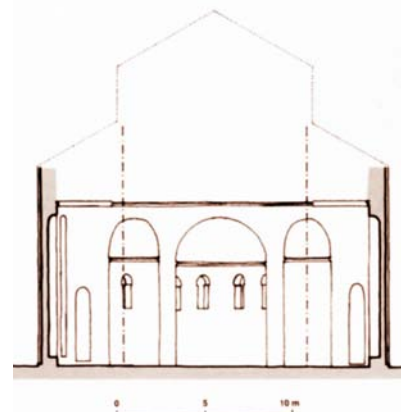
tonde i sakristije katedrale te obnovljeni kontrafori, a zaštićena je obloga stubišta kojemu je vraćen izvorni izgled. Ugrađen je novi kameni krovni vijenac na tamburu, a ožbukane su i sve unutrašnje zidne plohe i svodovi te postavljen pločnik na podu galerije [3], [4].

Izgled prijašnje i sadašnje rotonde

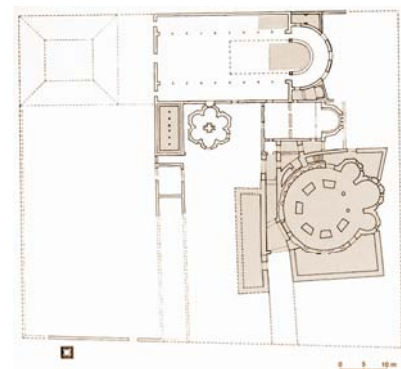
Slobodno stojeća rotonda

U drugoj je polovici 8. st. na istome mjestu bila izgrađena slobodno stojeća rotonda, fizički odvojena od os-

talih zgrada episkopalnoga kompleksa. Nije poznato je li ikada potpuno završena i kakva joj je bila namjena. Vrijeme je gradnje ustanovljeno prema potresu iz 766. jer su u temelje i zidove ugrađene mnoge spolije, a to nije bio slučaj s ostalim zgradama episkopalnoga kompleksa. Vjerojatno je potres rastresao stare zgrade koje su potom poslužile kao kamena građa.

Presjek kroz rotundu iz 8. st.

Tlocrt starokršćanskoga episkopalnoga kompleksa s označenim dogradnjama iz 9. st.

Prema istraživanjima Pavuše Vežića [3] prvotna je rotonda imala kružnu jezgru u sredini i prstenasti ophod (deambularij) te tri polukružne potkovaste apsida. Nad središnjim je dijelom umjesto kupole vjerojatno bio tambur s drvenom krovnom konstrukcijom jer su grede ponovno upotrijebljene u podu galerije tijekom preuređenja. Kameni su svodovi u apsida i danas sačuvani, a građeni su od klesanaca radijalno složenih u vapneni mort. Obli je zid vanjskoga prstena rotonde bio širok 80 cm i visok 11 m, a zatvarao je kružni pros-

tor s promjerom od 17,5 m. Na unutrašnjem je plaštu bilo 11 polukružnih niša (4 na južnom i 7 na sjevernom), visokih 8,8 m i dubokih 60 cm. Vanjski je zid bio ojačan lezema koje su bile slijedile raspored unutrašnjih niša i bile su široke 80 cm i u prostoru istaknute 15 cm. No lezana je ipak bilo više od niša jer se njihov raspored u vanjskom plaštu pravilno izmjenjivao.

U sredini je niz od 8 mramornih monolitnih stupova s kapitelima (preuzet s okolnih razvalina) tvorilo unutrašnji prsten rotonde. Stupovi su bili visoki 5,8 m, s kapitelom od 90 cm, a raspored im je odgovarao kamenim gredama u stropu ophodnog prostora. Jedna je greda sačuvana, a za preostale su pronađeni ležajevi.

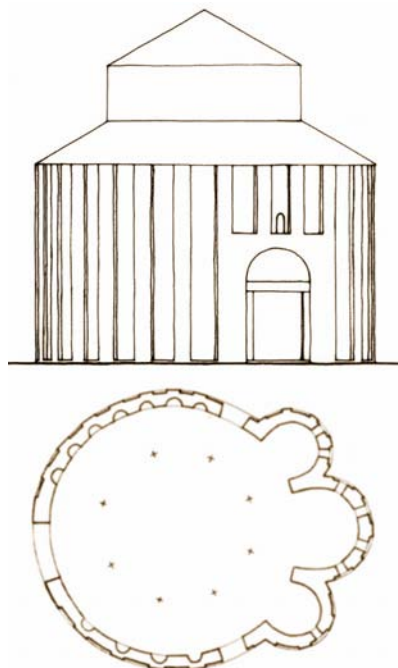

Predromanički kapitel na galeriji crkve

Od tri apside u svetištu srednja je bila najšira (5,7 m), a širina je bočnih bila 3,9 m i 3,7 m. Apside nisu iznutra bile raščlanjene, a lukovi su se oslanjali na jednostavne kamene imposte. Apside su s vanjske strane, kao i ostali dijelovi vanjskog zida, bile ojačane lezema, a prozori su bili smješteni između njih. Radi se inače o vitkim otvorima s polukružnim nadvojem.

Crkva je imala troja vrata, a glavna su bila nasuprot svetištu, dok su se bočna nalazila lijevo i desno od apside. Bočni su kameni pragovi pro-

lazili kroz cijelu visinu temelja, na ulazu je bio poseban kameni prag, a iznad vrata obli rasteretni luk.

Rekonstrukcija vanjskog izgleda i tlocrta slobodno stojeće rotonde

Oblikom i konstruktivnim značajkama slobodno stojeća rotonda Sv. Trojice (vjerojatno su istog titulara imale i stara i preuređena crkva) bila je izvorna građevina koja prema tlocrtu i izgledu nema ni sličnosti ni uzora. Usporedbe s drugim crkvama

moguće su stoga samo prema elementima organizacije prostora. Bila je to centralna građevina sa slobodnim prostorom u unutrašnjosti i ophodnim prostorom oko njega, a takva se organizacija prostora najčešće sreće u memorijalnim kapelama, ali i nekim krstionicama pokraj starokršćanskih crkava.

Kompleksna crkva s galerijom

Naknadnim je potpunim preuređenjem, potaknutim od biskupa Donata, slobodno stojeća rotunda postala kompleksna crkva, a dobila je i posebnu galeriju na katu. Tu galeriju, koja je inače prostorna odlika bizantskih rezidencijalnih kapela, Zadrani je oduvijek pa i danas nazivaju matronej (odijeljeni prostor za žene). Događeni su dijelovi slijedili organizaciju prostora prvotne rotonde, jedino su piloni koji su zamijenili stupove (ostala su samo dva ispred svetišta) građeni od krupnih kamenih blokova s obližnjih antičkih građevina. Piloni su trapeznog tlocrta te široki 2 do 2,5 m, a visoki gotovo 7 m. Pred glavnim je ulazom izgrađen narteks čiji svod pridržava predvorje galerije, a do nje se sa sjeverne strane dolazi zaobljenim stubištem koje je izgrađeno uz plašt rotonde i izvana poduprto snažnim kontraforima.

Sv. Donat s dogradnjama s početka 20. st.

Rušenje i dogradnja u tridesetim godinama 20 st.

Prizemlje je u jezgri visinom i općim oblikom ostalo isto kao prije. Na vrhu pilona bili su imposti za oslanjanje polukružnih lukova. Lukovi se prema ophodnom prostoru također oslanjaju na impostne vijence koji pridržavaju i obli svod. Valja reći da su tijekom preuređenja zaziđane niše na unutrašnjem dijelu zidova.

U nove su dijelove ugrađeni kameni i drveni dijelovi s predromaničkim ornamentima koji su bili namijenjeni slobodno stojećoj rotondi. Upravo su ti drveni ponovno uporabljeni dijelovi i omogućili precizno datiranje prvotne i kasnije rotonde [5]. Tako su u pod galerije kao zatega dospjele grede koje su bile krovni rogovi, a osim nosive uloge u stropu poslužili

Krovište Sv. Donata (pogled sa zvonika katedrale)

su i kao veza između vanjskoga i unutrašnjeg prstena. Osim tih radikalno raspoređenih greda i u zidove su kao svojevrsna armatura postavljene drvene grede. Riječ je o složenoj konstrukcijskom sustavu u kojem snažni piloni prizemlja i galerije nose središnji cilindar s tambur, a masivni zidovi vanjskih dogradnja podupiru vanjske zidove.

Gornji prostor slijedi oblik donjega, ali je visinom znatno niži i rasporedom otvora prilagođen okolnim do-

Pogled iz glavne apside crkve Sv. Donata prema ulazu

građenim prostorijama. I ovdje su vrata u istom rasporedu kao i u prizemlju, ali ima i dvostrukih prolaza (u obliku bifore) prema sjevernim i južnim dograđenim prostorijama te jednostrukih prema stubištu. Uz galeriju je nadograđen sustav funkcionalno međusobno povezanih prostorija. Pred svetištem su također dva mramorna stupa s bazama i kapitelima, a piloni su za razliku od donjih zidani od sitnoga klesanog kamenja. Prozori na apsidama ne slijede ni položaj ni veličinu onih u donjem dijelu, a nalaze se i na tamburu koji natkriva središnji kružni prostor i završava krovom u obliku plitkog stošca. Tambur se nastavlja ne pilone prizemlja i galerije.

Prstenasti ophod matroneja pokriven je drvenom stropnom konstrukcijom koja se proteže i nad dogradnjama. Samo su apside i mala obla prostora nad nartekсом pokriveni kamenim svodovima. Ukupna je visina cijele glomazne građevine 27 m, a širina bez dogradnji 22 m.

Crkva Sv. Donata svojom je nadogradnjom zadržala u unutrašnjosti oblik prvotne samostojeće rotunde, ali ga je izvana s brojnim nadogradnjama s juga, zapada i sjevera potpuno izgubila. Nije međutim poznato jesu li dogradnje s kojima se crkva spojila, te time postala kompleksna građevina i sastavnim dijelom episkopalnog kompleksa, posljedica svjesne odluke ili potrebe da se sačuva stabilnost cijele građevine, posebno i zato što se zna da su niše na unutrašnjem dijelu zida naknadno zazidane. S takvim je rasporedom zadarska crkva sasvim jedinstvena, posebno i stoga što i inače prostorno ujedinjuje dva različita stila, jer je kružni oblik i galerija osobina bizantskog stila, a tri apside u svetištu franškoga odnosno zapadnog stila.

Crkva Sv. Donata osim neobičnoga vanjskog oblika koji je dobiven po-

malo neprimjerenim rušenjem dograđenih dijelova, ima i drugih posebnosti. Ona za razliku od većine crkava u povijesnoj jezgri Zadra ne slije-

služi Srpska pravoslavna crkva) i sa šesteropasidnom Stomoricom koja se nalazi jugoistočno pokraj mora. Stoga su i prvotna i kasnija crkva

Pogled s juga na Sv. Donat i glavni ulaz

di naslijeđeni raster rimskih ulica, nego pravac prirodnog istoka. To je u Zadru slučaj samo s obližnjom crkvom Sv. Ilije (izgrađenoj na mjestu antičkoga hrama, a s njom se danas

svojom veličinom i izgledom, te pomalo nejasnom namjenom, zaista posebnost među zadarskim, ali i dalmatinskim crkvama. Naime toliko se velika crkva obično nije gradila ni za rezidencijalne namjene ni za memorije [3], [4].

Detalj galerije (pogled iz apside prema ulazu)

Sasvim je razumljivo da je galerija crkve služila kao biskupska kapelica te vjerojatno kao rezidencijalna crkva zadarskoga priora. No isto je tako sasvim sigurno da je njezino golemo prizemlje imalo i svjetovnu liturgijsku namjenu. Pritom ne treba zanemariti ni tradicionalan naziv matronej kao prostor za žene, posebno stoga što se i danas u nekim sredinama tijekom mise i na sprovodima međusobno odvajaju muškarci i žene. U bizantsko se doba, onda kada je crkva građena, prostor na galeriji nazivao katekumenej, pa su vjerojatno odatle obrede mogli pratiti pripravnici za krštenje, što im u starokršćanskim vremenima bez tog obreda nije bilo dozvoljeno. Isto je tako mo-

guće da je to bio prostor iz kojega su žene pratile liturgijske obrede u prizemlju (možda samo redovnice), baš kao što je to slučaj u nekim drugim religijama, primjerice islamu.

U prikazu jedne od najzanimljivijih i najneobičnijih hrvatskih predromaničkih crkava valja reći da ona posjeduje iznimne akustičke karakteristike, pa se stoga u njoj već desetljećima održavaju glazbene priredbe u sklopu poznatoga međunarodnoga festivala srednjovjekovne i renesansne glazbe.

Zaključak

Crkva Sv. Donata svojom se veličinom i izgledom potpuno razlikuje od svih ostalih naših predromaničkih crkava iako je možda na mnoge utjecala, neki vjeruju na gotovo sve naše centralne crkve koje su poslije nje izgrađene, posebno one šesteroapsidalne. Ona nesumnjivo podsjeća

na mnoge crkve koje su do početka 9. st. (kada je dobila svoj sadašnji oblik) izgrađene i na Istoku i na Zapadu, ali je ipak sasvim samosvojna i posebna te stoga neobično zanimljiva svjetskoj znanstvenoj i stručnoj javnosti, ali i brojnim turističkim posjetiteljima Zadra.

Osim neobičnoga oblika, koji je originalna mješavina istočnih i zapadnih utjecaja, jedna je od nepoznanića crkve Sv. Donata odnosno Sv. Trojstva njezina osnovna namjena, a posebno se to odnosi na prvotnu samostojeću rotundu na koju je nadograđena sadašnja crkva. Poslije je Sv. Donat imao funkciju rezidencijalne biskupske crkve, ali je ta golema građevina sasvim sigurno služila i vjerskim potrebama zadarskog pučanstva.

Što je međutim potaknulo gradnju velike prvotne i gotovo kružne samostojeće crkve potkraj 8. st. ostaje

tajna koju bi trebala razjasniti buduća istraživanja crkve, ali i dostupni povijesni izvori.

Pripremili:
Krešimir Regan, Branko Nadilo

IZVORI

- [1] Ančić, M.: *Hrvatska u karolinško doba*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2001.
- [2] Delonga, V.; Jakšić, N.; Jurković, M.: *Arhitektura, skulptura i epigrafika karolinškog doba u Hrvatskoj*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2001.
- [3] Vežić, P.: *Rotonda Sv. Trojstva u Zadru*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Arheološki muzej Zadar, Split, 2002.
- [4] Vežić, P.: *Sv. Donat – Rotonda Sv. Trojstva u Zadru*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2002.
- [5] Jarak, M.: *Je li dokazano ranosrednjovjekovno porijeklo prvotne rotunde Sv. Donata?*, *Opuscula Archaeologica* (1995.) 19., str. 119-123